

HERKERKEN

Remmelt Meijer
& Peter Wierenga

HER KERKEN

De toekomst van
geloofsgemeenschappen

 Vuurbaak

Copyright © 2020 Uitgeverij Vuurbaak, Amersfoort

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een databank, of doorgegeven in welke vorm dan ook – elektronisch, mechanisch, gekopieerd, gescand of op enige andere wijze – behalve voor korte citaten in recensies of artikelen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 978 90 5560 577 4

NUR 700

Vormgeving omslag en binnenwerk: Studio Mol

www.vuurbaak.nl

www.herkerken.nl

Wat anderen zeggen over

Herkerken

“Corona versnelt het seculariseringsproces, zeggen onderzoekers die naar de cijfers kijken. Maar wat als corona ook het bezinningsproces zou versnellen dat in heel veel kerken toch al aan de gang was? Dat is wat Remmelt Meijer en Peter Wierenga herkerken noemen.

Voor een belangrijk deel is dat her-bronnen: back to the basics van het christelijk geloof. Daarnaast is het een manier om te her-pakken: je als kerk of project niet door corona uit het veld laten slaan. En het is een kwestie van her-halen. Corona stelt niet voor nieuwe vragen. De vragen zijn alleen urgenter. Wierenga en Meijer zijn al jaren bezig met die vragen en passen hun inzichten nu toe op de huidige situatie.

Alle kerken van Nederland staan voor de uitdagingen die in dit boek helder worden uitgelegd. Waarbij de schrijvers als goede docenten vooral aanzetten tot zelf denken en doen.”

Tim Vreugdenhil (founder van Citykerk Amsterdam en stadspredikant bij de Protestantse Kerk Amsterdam)

“Ooit vertelde een Ghanese broeder mij: ‘Je bent pas mijn pastor wanneer je bij ons komt eten. Jou op zondag zien preken alleen maakt je niet tot mijn pastor.’

Ik was toen een jonge pastor en niet bekend met gewoontes en culturen van andere landen. In mijn afgelopen 25 jaar als voorganger, heb ik geleerd dat de kerk niet een systeem is of een gebouw, maar een familie. Een gemeenschap die de liefde van God vertaalt in het herkennen en erkennen van Gods imago in een ander. In het boek *Herkerken* dagen Remmelt Meijer en Peter Wierenga ons uit om opnieuw de Kerk, het Lichaam van Christus, te herontdekken in al haar verscheidenheid, als een familie. Van harte aanbevolen.”

Samuel Lee (Theoloog des Vaderlands 2019-2020)

.....

“De auteurs van *Herkerken* schetsen een verlangen voor een ‘postcoronakerk’ waar liefde, het Koninkrijk en mensen centraal staan. In directe maar betrokken bewoording leggen zij de vinger op het gebrek aan creativiteit en eigenaarschap in veel kerken. Beslist een boek om kennis van te nemen!”

Jan Wolsheimer (directeur Missie Nederland)

INHOUD

Proloog: herkerken	9
I Kerken op het kantelpunt <i>Tussen crisis en kansen</i>	13
II De boodschap van lege kerkgebouwen <i>Ruimte voor het evangelie</i>	29
III Krakende kerkdiensten <i>Pleidooi voor vloeibaarheid en eenvoud</i>	51
IV De kerk van leeglopend dorp naar nieuwe familie <i>Hoe we verbinden</i>	75
V Broedplaatsen van de liefde <i>Huiswerk voor de kerk</i>	97
VI Een bewegende kerk <i>Hoe kan het anders!</i>	121
Epiloog: belichaam wie je bent	145
Noten	147

PROLOOG: HERKERKEN

In de afgelopen maanden van concept tot boek pendelden onze gedachten tussen 'leuk en nodig om te schrijven' en 'we klinken als onheilsprofeten die geen vrienden meer overhouden'. Dat zal wel horen bij een proces van samen een boek schrijven over de toekomst van de kerk. Maar het is eerlijk om het ook van te voren te zeggen. Voor je ligt nu iets waarvan we denken dat het makkelijk te lezen, maar soms moeilijk te verteren zal zijn. Want we kleuren buiten de lijntjes. En we geloven wel in God, maar niet in heilige huisjes.

Wij hebben dit boek geschreven, omdat we ervan overtuigd zijn dat kerken al jaren in een kanteltijd functioneren. En dat deze tijd van corona de laatste zet was, waardoor die kanteling opeens zo hard gaat.

Deze tijd vraagt om herbezinning. Niet alleen vanwege de crisis, maar vanwege de veel grotere kantelingen. We brengen lijnen bij elkaar die we als kerkbegeleiders al jaren zien. We beschrijven blokkades waar we kerken mee zien worstelen.

Volgens ons is het nu niet de tijd om voorzichtig wat vragen te stellen. We schrijven dit boek vanuit onze ervaring om kerken te helpen nieuwe richtingen te verkennen. Veel voorbeelden komen daarom uit kerken zelf. En we beseffen dat onze ideeën niet nieuw zijn, 2000 jaar na de geboorte van de kerk.

Dus als we tegen heilige huisjes aantrappen, is dat niet omdat wij negatief zijn over de kerk. En ook niet omdat wij het zo goed weten. We zijn er echter diep van overtuigd dat ‘het oude normaal’ voor de kerk geen optie meer is.

In dit boek schrijven we dat het evangelie niet opgesloten kan en mag worden in de verleden tijd. We geloven in de kerk van morgen, omdat het evangelie niet van gisteren is.

Kerk zijn in een onzekere tijd vraagt van christenen een aantal dingen. Moed om te bewegen, terwijl je niet precies weet waarheen. Loslaten wat je lief is. Een proces starten waarin de vele stemmen het lang niet altijd eens zijn over welke kant het op moet. Over de mogelijke richtingen en over dat proces van gezamenlijk bewegen gaat dit boek.

Misschien mis je tijdens het lezen uitgebreide onderbouwingen met veel verwijzingen naar bijbelteksten en theologische boeken. We onderbouwen wat we zeggen bewust op een andere manier; we kiezen ervoor om dicht bij de praktijk te blijven. En we proberen je als lezer mee te nemen in wat we zien van deze tijd. Wij schrijven dus geen handboek kerkvernieuwing. En verwacht ook geen boek met recepten of kant-en-klare kerkmodellen.

Na het begin van de coronacrisis boden we kerken de ‘Quickscan Kerk en corona’ aan. Meer dan duizend mensen uit verschillende kerken en denominaties hebben deze ingevuld. Naast alle andere bronnen hoorden we op deze manier veel hoop, bezorgdheid en ideeën uit de kerken. Citaten uit interviews naar aanleiding van de quickscan en voorbeelden vanuit ons begeleidingswerk van de afgelopen tien jaar, hebben we gebruikt in de kaderteksten. Dat zijn inkijkjes in de plaatselijke praktijk en illustraties van het verhaal dat we willen vertellen.

We denken dat herkerken een zoektocht is voor elke kerk en elke groep christenen. En daaraan willen we een bijdrage leveren. Het

is geen zoektocht van één denominatie, en niet het gesprek van één of twee generaties. Het is niet het proces van alleen kerk-gangers. Het is wat ons betreft een zoektocht met veel verschillende deelnemers en ook verschillende uitkomsten. De toekomst van geloofsgemeenschappen wordt na corona in ieder geval meer divers dan het voorheen vaak al was.

We hopen dat *Herkerken* bijdraagt aan het gesprek van iedereen die geraakt is door Jezus en Gods liefde en die met anderen op zoek wil naar hoe je samen het kerk-zijn en geloven vormgeeft in de komende jaren.

September 2020

Remmelt Meijer & Peter Wierenga

KERKEN OP HET KANTELPUNT

Tussen crisis en kansen

“De coronalockdown, inclusief de vervreemdende maatregelen die ons zijn opgelegd, stelt diepgaande vragen. Niet theoretisch – theoretisch kunnen we straks gewoon doorgaan waar we half maart gebleven waren. De vragen zullen komen vanuit de praktijk, van mensen die God zoeken en vinden in de gemeenschap, en die in toenemende mate ons liturgisch sacramenteel aanbod laten voor wat het is.”

GREGORY BRENNINKMEIJER SJ¹

Het is 25 januari 2020 als wij aanwezig zijn op een landelijke dag met diverse kerkverbanden over 'kerk zijn op de rand'. We zitten in een gloednieuw kerkgebouw in Leidsche Rijn. Het gaat over kantelkansen voor de kerk op de rand van een nieuwe tijd. De woorden 'kantelkansen' en 'de rand van een nieuwe tijd' zijn ontleend aan Jan Rotmans, hoogleraar transitiekunde in Rotterdam. Op het podium houdt Tim Vreugdenhil in opdracht van vier kerkverbanden een missionaire trendrede.² Hij begint met het beeld van een vloedgolf die op je afkomt, terwijl je op het strand staat. Wat doe je? Klem je je vast aan iets, laat je je meesleuren of ren je weg? Geen van de drie reacties bieden echt een oplossing, totdat hij met een ander beeld een perspectief schetst voor de kerk: wat als je zou denken als een surfer? Dan is geen golf te hoog, toch?

Minder dan drie maanden later bereikte een immense vloedgolf Nederland. De vloedgolf is veel groter dan Nederland. In een mum van tijd gaat het coronavirus van China de hele wereld over en op het moment van schrijven zitten we nog midden in de crisis. Dit was niet de golf waar we aan dachten op die zaterdag in januari. Maar tegelijk beseffen wij de afgelopen maanden steeds meer: deze golf van de coronacrisis raakt op verschillende manieren aan het breukvlak van de tijd waar we in leven, inclusief de deining die dat oplevert. Enerzijds leven we in een kanteltijd. Anderzijds is er een pandemie. Wat we zien is: corona maakt de beweging die er was sterker, het vergroot de beweging die al gaande was. Het laat dingen zien die we al wisten, maar die ons nu kaalgeslagen in de ogen staren.

Geert Mak benoemde onlangs in een artikel³ de impact van de coronacrisis voor Europa met deze woorden:

“Europa heeft nu dus wonderen nodig. Het zijn doorbraken die steevast plaatsvinden rond grote collectieve ervaringen, zoals oorlogen en pandemieën. Zo’n noodsituatie maakt immers een einde aan het keurslijf van alledag, opeens is er ruimte voor nieuwe vormen en gedachten.”

Het nieuws dat behoorlijk naar de zijlijn gedrongen werd door de coronaberichten in de kranten, was opvallend genoeg de opwarming van de aarde: milieu, ecologie, het omgaan met deze planeet en een enorme dreigende vloedgolf van een op handen zijnde klimaatcrisis. Ineens ging het vooral over de *lockdown* en *flatten the curve*. Intussen slaat de vloedgolf van corona over ons heen en is deze nog niet tot rust gekomen.

Wat betekent dit voor de kerk? Waar is de kerk te vinden midden in deze crisis? Daar raken we een intens probleem, want waar zoek je de kerk? Hoe ben je een kerkgemeenschap, vooral in een tijd van *lockdown* en *social distancing*? Maar ook: wat doet deze

vloedgolf met de kerk? Dat zijn de vragen die wij in dit boek willen stellen.

Wat we zien is dat de vloedgolf die corona veroorzaakt de kerk niet slechts zijdelings en tijdelijk raakt. Het is eerder zo dat de immense golf die over de samenleving slaat, eerder extra en langdurige impact heeft op de kerk. Het is niet slechts een zachte

.....

‘Waar is de kerk te vinden midden in deze crisis?’

.....

klap die we te verwerken hebben, maar een tsunami. Een tsunami is berucht vanwege de enorme kracht van de zee, die zich over het land uitstort. De beweging van het water begint diep onder het oppervlak en komt dan vernietigend boven, om daar niets ontziend de bebouwing die we zo vanzelfsprekend vonden, weg te vagen. Ook voor de kerk geldt dat deze crisis van veel dieper komt en daardoor veel meer met zich meebrengt dan alleen een tijdelijk probleem. Wij zien niet voor ons dat de kerk de draad straks gewoon weer oppakt. Sterker nog: het lijkt ons niet raadzaam om dat na te streven. Om dat toe te lichten noemen we hieronder drie grote klappen die de vloedgolf van de coronacrisis uitdeelt aan de kerk.

Eerste golf: versterken en versnellen

Het eerste effect is dat corona een reeds bestaand proces versterkt en versnelt: namelijk dat van losheid en individualisme in de kerk. Mensen die zich minder betrokken voelen, kerken die krimpen en afhakers die na een paar jaar niet terugkomen, maar kerkloos blijven. Onderlinge verbondenheid en het gevoel van ‘samen’ in de kerk was al veel langer niet alleen maar een probleem van jeugd of jongeren. Gezamenlijkheid was om allerlei

UIT DE PRAKTIJK

Als auteurs hebben we in april 2020 de 'Quickscan Kerk en corona' ontwikkeld. Met deze tool kan een kerkelijke gemeente met de eigen leden de lockdownperiode evalueren en beleidsvoorstellen verzamelen voor de periode daarna.

Uit de ondertussen meer dan duizend antwoorden van gemeentelieden uit verschillende gemeenten en kerkverbanden blijkt dat bij veel kerkgangers de diensten een kernfunctie hebben.

“Gelukkig beginnen de diensten weer hoe langer hoe meer op een gewone dienst te lijken, daar zijn we blij mee. In het begin vonden wij de diensten als geheel niet veel zeggend, in die tijd hebben we geregeld andere diensten bekeken, waar wel alles goed gebeurde. Wat ons betreft worden het ook bij ons weer gewoon echte diensten, met alles erop en eraan, waar dan maar een deel van de gemeente echt bij kan zijn en dat de rest dan thuis kijkt.” (vrouw, 40+). En: “Kerkenraad, roep extra op om naar de diensten te komen. Dit is zo belangrijk voor het samen kerk zijn!” (man, 50+).

Anderen stellen daar juist vragen bij: “Er is veel aandacht geweest voor de invulling van de kerkdiensten. Maar kerk zijn is meer. Het is erg belangrijk om daarnaast allerlei zaken te blijven organiseren voor alle leeftijdscategorieën. Hierin mag de kerkenraad meer sturend en stimulerend zijn. Laat je niet leiden door de beperking, maar wees creatief in het bedenken van mogelijkheden.” (man, 50+).